

**ADVISORY COMMITTEE ON THE
FRAMEWORK CONVENTION FOR THE
PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES**

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

GVT/COM/III(2019)003

Romani language version

**Comments of the Government of Montenegro on the Third Opinion of the Advisory Committee on
the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by
Montenegro**

received on 31 July 2019

CRNA GORA
Ministaripe vase manušikane
thaj minoritetnikane čačipena

Adresa: Bulevar Svetog Petra Cetinjskog
130
81000 Podgorica, Crna Gora
tel: +382 20 234 193
fax: +382 20 234 198
www.minmanj.gov.me

**KOMENTARIA KO TRINTO GINDIPE KATAR KONSILIKANO KOMITETO KI
PERVAZIKANI KONVENCIA VAŠO ARAKHIPE E NACIONALNIKANE
MINORITETENGORO**

Julo, 2019. berš

O Ministaripe vaše manuškane thaj minoritetnikane čačipena sar institucia savi so kerel koordinacia e keripasa e Trinto Raportoskoro phandlo e realizaciasa e Pervazikane Konvenciasa vašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengoro, namastinel o gindipe savo so del o Konsilikano komiteto thaj lošanel amen o konstruktivnikano ruhie kolaboraciakoro savo so sas amen ano nakhlo period,a majbut ano keripe e trintone Gindipaskoro phandlo vašo realizacia e Pervazikane Konvenciakoro vašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengoro.

I Crna Gora pakjivkerel I buti e Komitetoskiri ki Pervazikani konvencia vašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengiri thaj o Komiteto e ekspertengoro ki Europakiri konvencia (povelja) vase regionalnikane vaj minoritetnikane čhiba kodoleske so e rekomendacie kodole badaneskere sasari jekh katar e mehanizmoja vašo anglipe e xaleskoro ani kodoja ranik ko tereno.

O patjivkeripe thaj o anglipe ani ranik e manuškane čačipenengiri, a majbut e čačipena e minoritetengee, amenge si kontinuirimo proceso, saveske thaj ano avutnipe amen ka das patjiv thaj lošanas leskere durederipaske e konstruktivnikane dialogoske thaj ačhovas putarde vašo kolaboracia e Komitetosa katar Pervazikani konvencia vašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengoro thaj aver badania ko Konsilo e Europakoro.

Ano durederipe isi thaj varesave korekcije thaj komentaria e instituciengere ko Trinto gindipe e Konsilikane Komitetoskere ki Pervazikani konvencia vašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengoro.

11. (Ministaripe vaše manuškane thaj minoritetengere čačipena)

O Zakono vašo bidendipe e diskriminaciakoro direktikane prekal o dženo 2 pendžarel maškar aver thaj sar funda e diskriminaciakiri” i phandlin dissave minoritetenca vaj lengere khedinenca” thaj e ranikenca save so si kerde e Zakonesa te pendžarel thaj o vakerdi funda e diskriminaciakiri. Sa e vakerdestar šaj te ovel zurardo kaj I diskriminacia e preperutnengere e minoritetestar thaj lengere khedinedar pendžardi si prekal o zakono thaj sankcioniripe ke sa e ranika saven o Zakono lačharel.

36. (Ministaripe vašo juristika)

E zakonesa vaše e averdipe thaj džipherdipe ko Došalipaskoro zakoniko e Crna Gorakoro ("Sl. list CG", br. 44/17) kerdo si averdipa e dženeskoro 42a KZCG- Ulavde trujalipa vašo anipe decizia e sankciake vašo došalipaskoro akto kerdo katar bimangipe.

47.a) (Ministaripe vaše androne butja)

Ani relacia ki nukta 47 thaj 48 e dokumentostar das akcento kaj e vakerde nukte si kontradiktornikane kodoleske so ki funda e nuktakoro 47 ikljovel kaj si themutne katar Republika Srbia, džikaj e rekomendacie katar i nukta 48 si manuša bizo themutnipe.

b) (Ministaripe vaše androne butja)

Gindinas kaj si lav vaše manuša save so našti te oven ikalde ko riziko katar apatridia, kodoleske so **ani nuka g. 47** si vakerdo kaj kodola sime isi len problem ano leipe e pasaporteskoro katar Republika Srbia thaj si konstatirime kaj isi len themutnipe katar Republika Srbia, thaj i Crna Gora nanaj len šajdipe te del asari thaj te xeminel pe ani procedure save so si kerde vašo deipe thaj leipe e pasaportengoro ani aver them. Premal o Zakono vašo avralphuvutne ("Sl.list CG", br.12/18 thaj 3/19), te šaj o avralphuvutno te lel jekh tipo e

bešipaskoro ani crna Gora (tikne vaj savaxtuno bešipe), trubul, maškar aver faktoja te ovel les thaj pasaporto katar I phuv savatar avel.

Katar o vakerdo, e manuša save so si biame ane republike katar nekanutne FNRJ, SFRJ, SRJ i SCG, nanaj len šajdipe te oven manuša bizo themutnipe vaj lengere čhave ten a len themutnipe palo kustikipe lengere dajengoro vaj dadengoro, thaj dikhlo katar I juristikani regulative vašo themutnipe e republikakoro, vaj uniime themutnipe savo so sas.

So si phandlo e šartenca vašo crnogorikano themutnipe, kodoleske si xramome e Zakonesa vaše crnagorakoro themutnipe („Sl.list CG. br. 13/08,40/10,28/11,46/11 thaj 20/14) thaj si bizo ikaldipe, sa e manušenge so rodent e len crnogorikano themutnipe palo varesavo normative, ikalel I diskriminacia pali savi te si funda (polo, pakjavipe, rasa, rang e mortikakiri vaj nacionalnikano vaj etnikano kustikipe), kerde principosa kaj trubul I apatridia te našalel pe. Thaj adžukhar, kodova zakono anel thaj jekhajekhipe maškar lengere themutne, biadhinale si vaj na crnogorikane themutne kustikipasa vaj lelipasa.

48. (Ministaripe vaše andrune butja)

Ani rekomendacia 48 o Konsilikano komiteto akharel e radža te arakhel činavdipe, thaj phandindo e diplomatikane kanalon, te šaj e manušenge bizo themutnipe te osigurinel jekhvalo juristikano status savo ka del len resipe dži lengere čačipena.

Kodova so amen das sar vakeripe si kaj o zurardipe e statuseskoro thaj deipe pasaporto vaše manuša saven nanaj themutnipe e terminantenca ko dž. 59 thaj 60 katar o Zakono e avralphuvutnenge, save terminantenca si xramomo kaj o Ministaripe vaše andrune butja e manušenge savenge si kerde e procedure thaj si zurardo kaj si sime bizo themutnipe, ko lengoro rodipe del pasaporto saveskoro roko si jekh berš.

Ki funda e dende pasporteskiri e manušenge bizo themutnipe šaj te ovel dendi thaj dozvola vašo tiknevaxteskoro bešipe te isi les love vašo parvaripe, arakhlo than bešipaske thaj sastipaskoro osiguripe thaj nanaj leske dendo bidendipe te xulel thaj bešel ani Crna Gora, thaj telo šarti ani Crna Gora te sas majxari trin berš katar o rodipe thaj kaj ani Crna Gora mangel te džal dureder peskere bešipasa. Liparas kaj palo pandž berš dendo tiknevaxteskoro bešipe o avralphuvutno isi les xakaj ko savaxtuno bešipe.

59. (Ministaripe vaše andrune butja)

Katar sa 145 manuša savenge o UNHCR del identifikacia sar manuša save nisi riziko katar apatridia, mangas te pendžaras tumen kaj ano maškarvaxt, si zurardo kaj 50 manuša isi len themutnipe katar aver them, jekh manuš mulo, jekheske si dendo pasaporto sar manuš bizo themutnipe, jekheske si I procedura akanak, dujenge si I procedura vašo lelipe ano crnogorikano themutnipe, vaše 12 si vazdime avralparnicakoro proceduripe vašo arakhipe o than thaj o vaxt e biandipaskoro ki teritoria e Crna Gorakiri, vaše 10 manuša si trubutno xramovipe ano registro e themutnipaskoro ki R. Srbia/R. Kosovo (jekh katar e daj/dad si themutno kodole themakoro) thaj 13 manuša si ki lista e mobilnikane timoskere ko MUP Kosovo, a 45 manušenge si trubutno te ovel vazdime avralparnicakoro proceduripe vašo arakhipe e thaneskoro e biandipaskoro ki teritoria e Crna Gorakiri.

62. (Ministaripe vaše andrune butja)

Das dži džanipe, kaj o MUP vaše 56 manuša katar I lista, vazdindja proceduripe vašo terenikano kontroliripe te šaj te dikhjovel si vaj na von ani Crna Gora, kote so palo tereneskere

kontrole ka pendžarel pe kodole manušenca sar thaj ko savo čhand von kerde peskoro status thaj e materialnikane normativonca te den rodipe.

Isindoj ko dikhipe o vakerdo, kodoleske so o UNCHR prekal o Pravni Centar kerel ternikani buti thaj e deipasa akale simenge te den rodipe vašo aver xramovipe ano registro e biamengoro, akharas lent e identifikuinen akale manušen.

O ministripe vaše andrune butja si putardo sa e konkretikane situacienge save so ka ikljoven te del dumo thaj te arakhel čhinvdipe e statusikane pučipangiri, a ulavde kana si ko pučipe o xramovipe ano registro e biandengoro.

65. (Fondo vašo arakhipe thaj realiziripe e minoritetengere čačipangoro)

O Fondo si pale kerdo ano 2017. godine (Izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama), finansirinele pe katar o budžeto e Crna Gorakoro majxari 0,15% katar thavdutno budžeto (trujal jekh miliono euria), thaj katar aver xangoja, ano jekhipe e zakonesa.

O Fond ikalel putarde konkursia dujvar ko berš, džikaj e neve normativenca vašo vastaripe thaj buti e Fondosa, nanaj dendo o genj e beršeskere konkursongoro.

I Komisia vašo mioljardipe, keren efta biadhinala ekspertia saven so anavkerel o Parlamento e Crna Gorakoro, vaše kodola aplikacie zurarel o pherdipe e šartengoro ko putardo konkurso, kerel moljardipe, kerel rang lista thaj zurarel o bahani vašo ulavdipe e resursengoro, savakere fundake o dorektoro e Fondoskoro anel decizia vašo finansiripe.

66. (Fondo vašo arakhipe thaj realiziripe e minoritetengere čačipangoro)

E srbikane minoriteteske si dendo majbut love, muslimania, bošnjakia, albancia thaj hrvatia lele maškar 10% thaj 17% love, a I romani lelja 10% ane solduj ciklusia.

Interkulturnikane proektia lele trujal 36% katar o love, so si baripe katar o 2017. kana lele trujal 4%. E Proektia save so sip handle e muslimanca thaj albancenca lele trujal 3% thaj 9% katar e love, a e srbinia lelja majxari. E Roma lele trujal 8% katar e sahne love, a e hrvatia 11%.

Fusnota g. 56

Srbinia: trujal jekh trintorin vaj 292.000 EUR, Roma: trujal 97.500 EUR; Hrvatia: trujal 97.000 EUR

Fusnota g. 57

Muslimania, Albancia, Bošnjakia: trujal 125 000 dži 170 000 EUR (Muslimania trujal 126.000 EUR, Albancia trujal 157.000 EUR, Bošnjakia trujal 168.000 EUR)

Fusnota g. 58

Roma: 97.400 EUR vaj 10%

Fusnota g. 59

Bošnjakia: 28% vaj trujal 212 000 EUR.

Fusnota g. 60

Interkulturalni proektia 2018: paše 273 000 EUR; 2017: 36 000 EUR paše.

Fusnota g. 61

Srbina: 5% vaj trujal 39 000 EUR

Fusnota g. 62

Roma: trujal 57 000 EUR; Hrvatia: trujal 83 000 EUR.

68. (Fondo vašo arakhipe thaj realiziripe e minoritetengere čačipangoro)

Ano 2018. O Fondo distriburindja trujal 755.000 EUR (o fondo finansiripaske e proektongoro sas trujal 983 000 EUR, o buteripe sas irame ano Budžeto e Crna Gorakoro, kodoleske so I Komisa dikhlja kaj isi tikno genj e proektongoro (kodola so xošinen e formalnikane- juristikane šartia) thaj kodova sas proektia save so sas len bodoja te oven finansirime, a irame si kodola so na sas len bodoja. O procentipe e finansiakere dumeske katar Fondo e proektongo ano 2018. berš sas 7.800 EUR.)

73. (Fondo vašo arakhipe thaj realiziripe e minoritetengere čačipangoro)

fusnota Tačka 68.

Ano 2018. O Fondo distribuirindja trujal 755.000 EUR

75. (Fondo vašo arakhipe thaj realiziripe e minoritetengere čačipangoro)

Phandlo e nuktaenca 75 thaj 188 thaj e rekomendaciasa g. 4, kote so si konstatirime kaj e proektikane raportipa thaj I evaluacia trubulas te oven resle e publikumeske, rudjinav te ovel džipherdo kaj katar agor 2015 ko <http://www.fzm.me/v/index.php/izviestaji> šaj te oven dikhle e evidente e baxtagoreskere ki realizacia e proektongiri thaj e mola katar e narativnikane thaj finansiakere proektia, sa e labarutnenge save so lele love katar Fondo katar leskoro fundiripe.

86. (Ministaripe vaši kultura)

Ano čitrope e neve Zakoneskoro vaše medie thaj Zakono vašo audiovizuelnikane servisia si dende akala rekomendacia thaj o autoriziripe vašo monitoring thaj sankcioniripe dendo vašo biadhinalo regulatoro e Agenciake vaše elektronikane medie. So si phandlo e štampime medienca o vakeripe e bidendipaskoro si ano dikhipe e korkoriregulatornikane badanengoro save dikhen o pakjivkeripe e kodeksoskoro e žurnalistengoro.

94 – 97 (Ministaripe vaše manuškane thaj minoritetengere čačipena)

I radži ki 121. bešin savi so sas ikerdi ko 16. majo akava berš, zurardja o Bahan zakono vašo tromalipe e pakjavipaskoro vaj patjavipe thaj juristikano xali e pakjavipaskere khedinengoro. Lafi si vaše but bare džanlipstar juristikano akto, savenca oven zurarde e bare džanlipaskere pučipa katar o identiteto e dizutnikane Crna Gorakoro.

Garantirinel pe tromalipe sakone dizutneske katar Crna Gora kaj preperel vaj na dissave pakjavipaskere khedinake, zurardjovel o sahibipe e themakoro upral o kulturnikano kustikipe savo so I them lelja thaj nirmanindja prekal e šeliberša thaj arakhel pe e zakonesa savo si jekh sa e pakjavipaskere khedinenge.

O bahan zakono savo si i Radži ko 16. majo akava berš zurardja si majbere internacionalnikane standardonca, leindoj katar I konvencia e Uniime naciengiri ki akaja ranik, prekal I Europakiri konvencia vaše manuškane xakaj savi si ki praktika ko Europakoro sudo

vaše manuškane xakaja, dži e Dromore katar Venecianikani komisia thaj OEBS/ODIHR katar 2004. thaj 2014.

Ovel lafi vašo baro liberalnikano zakono, savo so arakhel o majbaro digro e tromalipaskoro e gindipaskoro, misankoro thaj religiakoro thaj jekh digro pobuter ko xakaja thaj tromalipa save te si zakono ano amaro trujalipe.

Akale zakonesa I them garantirinel o xakaj sanone diyutneske ki Crna Gora kaj, palo peskiri minsa si vaj na ani disavi konfesiakiri khedin. I them arakhel thaj kodolen save so si pakjavutne, deindoj len učo tromalipe te keren peskiri konfesia, jekh sar kodola so kodova nanaj, savenge del pe garancia ten a oven pakjavutne. Katar kodova zakono putarde ikljovel kaj ani diyutnikani Crna Gora nanaj themakiri religia.

Kodole normativosa palo jekhto drom ani Crna Gora regulirinen pe but bare pučipa. Jekh lender si I ranik e labaripaskoro e zakoneskoro. E zakonesa putarde zurarel pe dži kote resent haj e dajatve e konfesiakere khedinengere. Našti ka ovel šajutno savi te si konfesiakiri khedin te funkcionirinel thaj te xošinel e čačipena ki teritoria e Crna Gorakere, a kodoleste ten a ačhol avral e respaskoro e zakoneskoro ani them Crna Gora.

Thaj adžukhar, regulirinel pe i procedura e registraciakiri, vaj evidenciakiri e pakjavipaskere khedinengiri. O internacionalnikano juristikano standard rodel I them te del konfesiakoro keripe buti thaj e konfesiakere khedinenge save so nanaj registririme.

Kodoleske si buti e tromale marziskiri katar i konfesiakiri khedin ka registririnel pe vaj na. Numaj, kodoja konfesiakiri khedin savi so na mangel te registririnel pe, a dende si lake sa e šajdipa te kerel kodova, nanaj te ovel la jekh status savo isi e konfesiakere khedinen so kerde tromalo registriripe. Thaj e biregistririme konfesiakere khedina ka šaj te keren buti, numaj nanaj te ovel len taksakere lokharipa.

Kodole zakonesa ko putardo thaj transparentnikano čhand ka ovel činavdo o pučipe e themakere isipaskoro. Sa e konfesiakere objektia save so sas mali e themakere Crna Gora anglo našalipe lakere bidhinalipaskoro thaj pašipe ki Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. A savi dureder ko disavo juristikano čhand na nakhle ki varesavi konfesiakiri khedin ka oven pendžarde sar themakoro mali. Numaj, te isi varesavi konfesiakiri khedin tasdivenca kaj isi la peskoro sahibipe i them ka angigarel kodova lakoro deipe sar angigardo thaj patjivkerdo. Ano kodoja čipota kana nanaj tasdivia, numaj si mali savo so kerdja thaj isi e thema Crna Gora thaj si kulturnikano kustikipe lakere dizyutnengoro, asavko mali ka ovel kulturnikano kustikipe thaj xramome telo anav e themakoro Crna Gora.

Napal, o zakono regulirinel pe ko pučipe e pakjavipaskoro sikljovipaskoro. E konfesiakere khedina ka šaj te formirinen škole ke sa e nivelia, numaj na fundavni škola. I radži gindinel kaj ko kodova nivelo e čhave katar 6 berš na trubul te oven, a e čhave ki themakiri programate deletinen jekh siklanakoro program, cxidindoj katar o fakto kaj i fundavni škola palo Konstitucionalo thaj zakono si dajatvali, thaj kodoleske e thema sar zakonoanipaskere badania thaj o fakto kaj i fundavni škola si palo Konstitucionalo thaj zakono dajatvali, thaj kodoleske si I dajatva e themakiri sar zakonoanipaskoro badani thaj adava te kerel. I radži na razindja pe kodole rodipanca ane themakere škole te xulel konfesiakoro sikljovipe. O konfesiakoro sikljovipe si tromalo, numaj I poza e Radžakiri si kaj na trubul lake te ovel than ane themakere škole. Thaj kodola škole katar amaro trujalipe save so xuljargje konfesiakoro sikljovipe ane themakere škole na nakhle šukar thaj našti te ašaren pumen kaj kodoja eksperienca anglikerdja lengoro kvaliteto ko sikljovipe vaj amalnipaskoro jekhipe, tolerancia

thaj harmonia. Kodolesa ni majxari na tangjola o xakaj e parivarnengoro te sikaven pumare čhaven ano pašipe peskere vaj avere pakjavinaca.

Thaj, zurarindoj akava zakoneskoro teksto, i Radži pherel peskiri konstitucionalnikani thaj internacionalnikani thaj juristikani, a ko jekh thaj historikani dajatva, kaj o pučipe e tromalipaskoro e konfesiakoro ani Crna Gora te kerel modernikane zakonesa pale majšukar maškarthemutne standardia.

Kodova bahan zakono garantirinel sakone dizutneske ani Crna Gora tromalipe thaj peskoro minsipe, te ovel ja ma te ovel pakjavutno save te si konfesiakoro ko so I them arakhel o mali thaj o kulturnikano kustikipe savo so si e dizutnengoro thaj arakhel e zakonia ani Crna Gora save so jekh si ani sahani teritoria e themakiri.

Kodoleske so si bare džanlipastar akava dokumento savo so definirinel o pučipe e kulturnikane identitetoskoro e crnagorakere dizutnengoro thaj leskoro jekhipe e maškarthemutne standardonca, o Ministeripe akhardja e Venecianikane komisija tea vel ki Crna Gora.

I vizita e Venecianikane komisija ani Crna Gora ka ovel šajdipe vašo sikavdipe e Bahan zakoneskoro thaj leipe thaj deipe e gindipangoro e relevantnikane lavkerutnenca. O ministeripe thaj akhardja e Venecianikane komisija te del gindipe palo Bahan Zakono thaj leskoro juristikano status e konfesiakere khedinengoro, so i Venecianikani komisija kerdja.

O leipe e gindipaskorokatar Venecianikani komisija ko 119 Plenarnikani bešin, savi so si ikerdi ko 21 thaj 22 juni 2019 berš si sade jekh katar e phirda ani procedura e anipaskiri thaj lelipaskiri akale Bahab Zakoneskiri vašo tromalipe ki konfesia vaj pakjavipa thaj juristikano xali e konfesiakere khedinengoro ano Parlamento e Crna Gorakoro.

102. (Ministaripe vašo kultura)

Ano čitrope e Zakoneskoro vaše medie leljarde si o Fondo vašo pluralizmo thaj diverziteto e mediengoro. O resipe dži o Fondo ka ovel les komercialnikane thaj biprofitikane medie. E resurse ka den pe ko drom e proektikane finansiripasa, a dende si e putarde servisonge vaj saikeripaske katar o putardo interesu ane medie.

103. (Ministaripe vašo kultura)

O ikerdipe e putarde servisongere definirime si e kerde zakonesa vaše elektronikane medie save so si fundutne ke putarde emiteria- lokalnikani korkoriradžin palo phandlo lav finansirinel e putarde servisia putarde emiterengere. Maškar akala servisia si dajatvale thaj e saikerina ke čhibja e minoritetengere.

105. (Ministaripe vašo kultura)

Ano čitrope e zakoneskoro vaše medie, e terminante save so si phandle e korekciasa thaj džovapesa si buvljarde ano jekhipe e rekomendacienca saven del SE thaj I analiza e mediakere sektoreskiri ani Crna Gora (JUFREX). Anglodikhlo si thaj o kredibilnikano korkororegulatornikane badani saven finansirinen pe katar o Fondo vašo pluralizmo thaj diverziteto e mediengoro thaj kodolesa si ikerdi lengoro ikerdipe, patjivipe thaj standardo.

